

'אמר רבה אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי... ואמינא להו אנא...' — כיוצא בזה מצינו בעוד מקומות במאמרי רבה — בסוכה יז; קדושין מז: ב"ק פה. גדה כז. וכן מובא שלש פעמים בשם רבא (בביצה יט. ב"ק צ: ובנדה גג.), ועוד. (ע' בצינוני הרש"ש ובגליונות קה"י בסוכה שם).

'בכתובה נעשית מותר לחברתה והוא הדין לבעל חוב קמיפלגי' — מסברא בעלמא אמרו כן, לדמות בעל חוב לכתובה, ולא שתהא ראייה לכך מהברייתא. (ריטב"א)

## דף צא

'כגון שנשא שלש נשים ומתו שתיים בחייו ואחת במותו והך דמיית לאחר מיתה יולדת נקבה' — לאו דוקא מתה, הוא הדין אם השלישית עודנה בחיים, נוטלים בני הראשונה והשניה כתובות אמן. (מהר"ם שיף)

'(ע"ב) 'הוא גברא דהווי מסקי ביה אלפא זוזי... ההוא גברא דהווי מסקי ביה מאה זוזי'... — ראשונים ואחרונים תמהו לשם מה מביאה הגמרא שני מעשים זהים, ובשניהם הביאה את אותם מחלוקות החכמים? —

יש שכתבו שהיה מקום לחלק בין אפדנא, שהוא מבנה חשוב, ומחירו אינו קבוע כל כך, לפיסות קרקע קטנות שמחירן קצוב. (ע' בחידושי רבי עזריאל; ליקוטי חבר בן חיים. וכבר נרמז בשטמ"ק. וע' במאירי).

בגוף השאלה אם חוזר הלוקח וגובה מן הלווה את הסכום המלא, או רק את המחיר שהפסיד בגביית הנושה, כמה הסברים ניתנו לדבר; אפשר שהשאלה היא אם לראות את העלאת הדמים של הלוקח כשבה שהשביח בקרקע, כאילו הקרקע עתה שוה יותר (עפ"י תוס' ד"ה והלכתא. וע' בהגהות יעב"ץ). או אפשר שאף אם באמת נחשבת הקרקע שוה אלף, האם הלוקח גובה כמחיר קנייתו או כמחיר הקרקע בשעת הטריפה (ע' בזה בחידושי מרן ר"ז הלוי על הרמב"ם — הל' שכנים, בהגדרת אחריות מטריפת בע"ח. ובאילת השחר כאן), או אפשר שהשאלה היא אם לחייב את הלווה בכל דמי החוב, שהרי הלוקח פרע לו את חובו. (ע' ב'אילת השחר' שהאריך בזה).

(לפי שני הסברים הראשונים, אפשר אולי לומר שבדוקא הביאה הגמרא שני מעשים, שבשניהם כל נכס שוה בדיוק כסכום מחצית החוב, לומר שאילו היה שוה פחות מחצי, לא היה נחלק רבינא בדבר אלא מודה שאין הלוקח טורף כסכום המלא — וזה על פי שיטות הראשונים (תוס' ב"ק יד: ב"מ נו. ועוד) שאף שאין מחיר קבוע וקצוב לקרקע, יותר מפי שנים מן המחיר הרגיל — ודאי שאינה שוה, ויש בה אונאה וביטול מקח. ולכן, בזה שהיה הלוקח מעלה את מחירה ביותר מכפול, לא היה נחשב כשבה שהשביחה הקרקע וכשוויה האמיתי).

'מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהן' — כתב רש"י שאין בית דין כופין על מצוה זו, לפי שאין כופין אלא על מצוות עשה מפורשות, אך זו, מצוה בעלמא מדרבנן.

והטעם שאינה מצוה עשה מדאורייתא, כיבוד אב — יש שכתבו משום שלהלכה אין הבן חייב לכבד מממונו, אלא משל אב. ובהגהות אשר"י (לעיל פו. וכן מובא בבית יוסף ובסמ"ע חו"מ קו, א) תלה הדבר במחלוקת הראשונים (המובאת גם בר"ן כאן) האם מצות פריעת היתומים היא דוקא כשהניח להם ירושה [מטלטלין דוקא, שאילו קרקעות — הלא הם משועבדים לחוב, וכופין אותם לתתן], וכן דעת רוב הראשונים, או אף כשלא ירשו ממנו כלום (כן דעת הרשב"א), שהטעם הנזכר שאין הבן חייב ליתן משלו, שייך רק לפי השיטה השנייה. וכבר פקפקו בדבר כמה מן האחרונים, כי גם כשהשאיר האב ירושה, הלא זכו בה,

ונעשה ממונם (תשובות הגרעק"א סח וולא הזכיר את דברי הראשונים), עיין שם עוד; שבט הלוי ח"ה, קונטרס המצוות טו,ג; קוב"ש ואילת השחר לעיל פו.).

ויש גם סברה הפכית; כאן חמור הדבר מכיבוד בעלמא, משום מניעת ביוון וצער לאב, שלא יהא בגדר 'לוה רשע ולא ישלם', וזה אולי חייב הבן אפילו משלו. (ע' בראשונים פו. רמ"א יו"ד יו"ד רמ,ח; אגרות משה יו"ד ח"ב סג). ואולי חיובם מדין 'מורא' ויש לומר שעל מצות מורא אב ואם — כופין (ע' בבאור הגרי"פ פערלא לטפר המצוות לרס"ג, סוף מצוה י').

יהא הטעם אשר יהא, מבואר לכאורה בדברי רש"י שאין דין כפיה במצוות דרבנן. וכבר חלקו עליו התוספות (לעיל פו. ד"ה פריעת). וכתב הפני-יהושע (כאן ובדף פו.) שאף רש"י לא כתב כן באופן כללי, אלא כאן ובכיוצא בזה, שנקטו לשון 'מצוה על היתומים'... משמע שאופי התקנה מעיקרה 'מצוה' בלבד, ולא חיוב גמור, וזוה מובנת כוונת רש"י, שכתב זאת כאן, אף שלכאורה אין הדברים נוגעים לדיון שבגמרא, אלא שבא לפרש לשון 'מצוה' שנקטו כאן. עד כאן מה'פני יהושע'.

אמנם במנחת חינוך בכמה מקומות (י,כג; לא,כ; סוף מצוות כג לא רנט) נקט בפשטות שלרש"י אין כופין בכל שאר מצוות דרבנן. ואף רצה ללמוד מזה לענין כפיה בספק מצוה דאורייתא, לדעת האומרים ספיקא דאורייתא לחומרא — מדרבנן ולא מדאורייתא. (אם כי יש לדחות שספק של תורה חמור מודאי דרבנן לכולי עלמא, כדמצינו בכמה מקומות — ראה על כך ב'יוסף דעת' גליון י').

וכן משמע מפשטות דברי הריטב"א (בקדושין יג:), שאין כופים על מצוה דרבנן. וכן נקט בהגהות מיימוניות (ת"ת א) בשם מהר"ם מרוטנבורג. ואולם אין כן דעת הרשב"א (בשו"ת ח"ד רסד) ועוד פוסקים. וע"ע בענין כפיה בספק מצוה: פרי מגדים (תרפו,ב; פתיחה כוללת ח"א אותיות כד ו-כה); שדי חמד (ח"ג לט); שבט הלוי (ח"ח מז).

## דף צב

**זאתא בעל חוב דראובן וקטריף ליה מיניה, דינא הוא דאזיל שמעון ומפצי ליה' —** לכאורה צריך באור מה טעם לומר שהמוכר חייב באחריות ערעורים שמחמת הלוקח עצמו. ופירש הריטב"א, כיון שלא היה לראובן המוכר נכסים אחרים לגבות מהם, נמצא שכשמכר קרקע זו לשמעון שלא באחריות, נכנס שמעון תחת ראובן, והיה החוב מוטל על קרקע זו או יסלקנו שמעון במעות, הלכך כשם שאם חזר שמעון ומכרה לאחרים חייב לפצותו לבע"ח זה, כך כשחזר ומכרו לראובן חייב לפצות לבע"ח, שכבר נפטר ראובן מחוב זה.

ואמר לו רבא, שמכל מקום החוב עדיין מוטל על ראובן אם קנה נכסים, וכיון שכן אין לשמעון לפצותו, שאחריות עצמו לא קיבל עליו. (ע"ע אילת השחר).

**זאתא בעל חוב דראובן וקטריף לה משמעון ופייסיה בזוזי...'** — לכאורה אפשר לומר שבדוקא נקטו 'פייסיה בזוזי', כי אם בעל חוב דראובן טרף משמעון את שדהו, יכול שמעון לומר שלמתי את חובי שאני חייב לאביכם, לבעל חוב של אביכם [שהרי אילו הייתי נותנה ליתומים בחובם, היה בא בעל חוב וטורפה מהם, כמו שמסיק רבא, ועתה הקדמתי והגביתי לו בעצמי, כדין שעבודא דרבי נתן]. וכן כתב הר"ן.

אבל התוס' לא פירשו כן, כי אפשר שמדובר שראובן לא שיעבד לבעלי חובותיו בפירוש קרקעות שיקנה לאחר מכן [שלא כתב לו 'דאקני'], ואם כן אין כאן טענה לשמעון לומר שהבעל-חוב טרף קרקע של יתומים, כי באופן זה שהיה שמעון נותן את הקרקע ליתומים, לא היה הבע"ח גובה מהם. ועוד נראה, גם אם קדם הלוקח ונתן ליתומים בחובם את השדה שלקח מאביהם, ובא בעל חוב של ראובן

והסיק מר זוטרא בשם רב פפא להלכה, כתובה נעשית 'מותר' לחברתה.

היו הנכסים כשיעור כתובת הראשונה בלבד, ופרעו מהם כתובת השניה, לא יטלו בני הראשונה את העודף, כיון שאילו היו נוטלים מתחילה כתובת אמן לא היה מתקיים דין נחלה דאורייתא, שהרי לא נשאר מותר דינר בנכסים, הלכך פקע מכאן דין כתובת בנין דכרין. ומאידך, כאשר היו הנכסים יותר מכדי כתובה הראשונה, וכשפרע לשניה לא נשאר לבני הראשונה כדי כתובתן — כיון שבשעת מיתת האב היה בנכסים כדי לקיים נחלה דאורייתא, לא הפסידו זכותן, ומה שנשתייר לאחר פרעון השניה — זוכים בו בני הראשונה. [ודלא כיש-אומרים שלא תקנו כתובת בנין דכרין אלא כאשר יכולים ליטול כל כתובת אמן]. וכן בבעל חוב — אם היה בנכסים כדי שתי הכתובות ומותר דינר, וכשגבה בעל החוב לא נשתייר אלא מעט, יחלקו הבנים את העודף לפי יחס גודל שתי הכתובות, כי בשעת המיתה היה מותר דינר וחל דין כתובת בנין דכרין. (רא"ש; אה"ע קיא, ט. וע"ש בט"ז סק"ד, חילוק בין כתובה לבע"ח. וע' באגרות משה אה"ע ח"א קיב-קיג).

ד. נחלקו בדבר חכמים ורבי שמעון, האם מותר דינר צריך להיות בקרקע דוקא או אף במטלטלים.

ה. היו שם נכסים הראויים לבוא בעתיד (בירושה) — אינם נחשבים כבמוחזק להיות שם מותר דינר.

ו. היו הנכסים מרובים משיעור הכתובות מותר דינר, ואחר כך נתמעטו קודם שבאו לבית דין — כבר זכו בהם היורשים, ונוטלים כתובת אמן. מועטים ונתרבו — רב עמרם הורה לפייס את יורשי הכתובה הגדולה. רב נחמן אמר: כבר זכו בהם היורשים. (רש"י ור"ח: חולקים בשוה ואין כאן דין כתובת בנין דכרין, שלעולם הולכים אחר שעת המיתה. והתוס' הביאו פירוש אחר: זכו בהם יורשי הכתובה הגדולה).

## דף צא

**קעא. א.** מי שלקח שתי קרקעות מחברו באלף זוז ובא בעל חוב של המוכר וטרף קרקע אחת ששוויה חמש מאות, וכשבא לטרוף השניה טוען לו הלוקח, או דייך בקרקע האחת שטרפת בעבור אלף הזוז, או קח אלף זוז והסתלק משתייהן — האם שומעים לדבריו?  
**ב.** באופן הנ"ל, כשהבע"ח לקח הקרקע האחת בעבור האלף, כשחוזר הלוקח למוכר לגבות דמי אחריותו, האם מגיע לו אלף כשיעור החוב שסילק, או חמש מאות כשווי האמתי של הקרקע?  
**ג.** מי שהיה חייב מאה זוז ומת והשאיר אחריו קרקע שוה חמשים זוז, ובא הנושה לטרוף הקרקע מהיתומים, הלכו ונתנו לו חמשים זוז, ובא לטרוף שוב את הקרקע להשלים את חובו — האם הדין עמו?  
**א.** רבא ואביי הסיקו [דלא כסברת רמי בר חמא ורב יוסף], שיכול הלוקח להעלות את דמי הקרקע ולשומה ביותר משוויה האמתי, מאחר ואינו מפסיד לבעל חוב אלא מציע לשלם לו כל חובו. ומבואר שבלא העלאה בשומת הקרקע, אין הלוקח יכול לסלקו לבעל-חוב בדמים אלא חייב ליתן לו הקרקע המשועבדת. (ע' בטעם הדבר באבני נזר יו"ד קצג, ג).

**ב.** באופן הנ"ל, כאשר הלוקח חוזר לגבות דמי אחריות מהמוכר — לדעת רבינא כותבים לו שטר טירפא על אלף, כפי סכום החוב שסילק, ולדעת רב עזירא אין לו אלא חמש מאות, כסכום שהפסיד בטרופה. וכן הסיקו להלכה.

ג. אם כשנתנו לו היתומים את החמשים לא אמרו לו שהם בעבור דמי הקרקע שבא לטרוף — יכול לשוב ולטרוף מהם הקרקע, כי חמשים הללו ניתנו בפרעון חוב אביהם, שמצוה על היתומים לפרעו, ועתה הוא גובה את שארית החוב מהקרקע שהניח האב. אבל אם אמרו לו שאותם חמשים הם דמי הקרקע — הרי סילקוהו מזכותו בקרקע ושוב אינו טורף.

## דפים צא — צב

קעב. א. מי שמכר כתובת אמו בטובת הנאה ואמר ללוקה שאם תבוא אמו ותערער — לא אתחייב לפצותך, מתה האם ובא הוא עצמו לערער עליה — האם הדין עמו?

ב. ראובן מכר שדה לשמעון שלא באחריות, וחזר שמעון ומכרה לראובן באחריות, ובא בע"ח של ראובן או של מורישו וטרף ממנו השדה — האם שמעון חייב לשלם לראובן בשל האחריות שקיבל?

א. המוכר כתובת אמו בטובת הנאה ואמר שאם תערער אמו ותטרוף לא יתחייב לפצות את הלוקה — אם מתה אמו ובא הוא ומערער, אמר רבא [דלא כסברת רמי בר חמא] שאין לו טענה, כי אעפ"י שאחריות אמו לא קיבל עליו, אחריות עצמו מקבל.

לפרוש אחד ברש"י מדובר שמכר קרקע העתידה ליפול לו בירושה מספק (שמה ימות בעל אמו ואח"כ תמות היא ויירשנה), ואין מכירתו מכירה, שהרי הקרקע אינה שייכת לו עתה, והדין הוא לענין חזרת המעות. ורבנו תם נקט שמכירתו קיימת (כשירש לבסוף), ואפילו למאן דאמר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. [ועוד עדיף יותר מדבר שלא בא לעולם לרבי מאיר, שבוה אין יכול לחזור אף קודם שבא לעולם. עפ"י נתיבות המשפט], והובאו שתי הדעות בפוסקים. (ע' חו"מ ריא, א). ויכול המוחזק לטעון קים לי כדעת החולקים על רבנו תם (רש"י, הגאונים, רמב"ם — מכירה כב, ה) שאין המכירה חלה. (ע' אורח משפט חו"מ מלואים כז. וע"ע דובב מישרים ח"א קית; שבט הלוי ח"ד רח).

ויש פירוש אחר, שמדובר על קרקע שייחד אביו לכתובתה ומת ויירשה זה, ומכרם עתה כשהם משועבדים לכתובת אמו.

ב. לדעת רמי בר חמא, שמעון צריך לפצות את ראובן על טריפת בעל חובו, שהרי מכרה לו באחריות, [כמו אילו היה מוכרה לאיש אחר, ובא בע"ח דראובן וטרפה, היה שמעון חייב לפצותו ואין יכול לחזור ולתבוע מראובן, שהרי מכרה לו שלא באחריות]. ורבא אמר: אמנם אחריות דעלמא לא קיבל עליו ראובן, אבל אחריות עצמו קיבל, ולכן אין לו תביעה על שמעון.

ואם בעל חוב של מורישו (של ראובן) טרף הקרקע משמעון — מודה רבא ששמעון חייב לראובן, שזהו כבעל-חוב דעלמא הוא.

## דף צב

קעג. א. ראובן מכר שדה לשמעון באחריות ועדיין לא קיבל דמיה, מת ראובן, ובא בעל-חובו לטרוף השדה משמעון, ופיסו הלה במעות — האם יש ליורשי ראובן תביעה על שמעון, לשלם להם דמי השדה שעדיין לא שילם?

ב. אלו נכסים יכול בעל חוב לגבות מהיתומים?

ג. ראובן מכר כל שדותיו לשמעון, ומכר שמעון שדה אחת מהן ללוי — בעל חוב של ראובן, ממי הוא רשאי לטרוף, משמעון או מלוי?